

TARJA-LIISA LUUKKANEN

# Mitä maalaiskansa luki?

*Kirjasto, kirjat ja kirjoja lukeva yhteisö  
Karstulassa 1861–1918*

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA • HELSINKI

# Sisällys

## Tutkimuksen saatteeksi 10

## Tutkimustehtävä 12

TUTKIMUSKOHTENA KARSTULAN LAINAKIRJASTO  
JA PAIKALLINEN LUKEMINEN 12

TUTKIMUKSEN LÄHTEET, METODIT JA NÄKÖKULMAT 13

Karstulan kirjaston vanhojen kirjojen kokoelma 21

Kirjaluettelo, lainaustiedot, kirjaston tilikirja

ja kansakoulun opettajakirjaston asiakirjat 22

Muut tutkimuksessa käytetyt aineistot 26

LUKIJAT TUTKIMUSKOHTENA 30

*From below* -näkökulma tässä tutkimuksessa 30

Hyvät lukijat ja sukupuolittunut lukeminen 36

Autonomiset ja ideologiset lukutaitotulkinnat 38

Uudenaikaistuminen, lukutaito ja tietoisuuden muuttumisen  
rakenteelliset ja konkreettiset tekijät 48

Suomen kieli: marginaalista kirjakieleksi 54

Uskonto, lukeminen ja tiedollinen kasvatus 55

## Maalaiskunta ja sen kirjaston alkuvaiheet 65

KARSTULAN KUNTA JA LUKUTAITO KARSTULASSA 65

Lukutaitoisuuden tutkimisen ja määrittelyn ongelma: kaksi

lukutaitoisuuden käsitettä 73

Kuka opetti kansan lukemaan? 78

ELIAS KROOK JA KIRJASTON PERUSTAMINEN VUONNA 1861 87

KARSTULAN KIRJASTO SUOMEEN SYNTYVÄSSÄ KIRJASTOKENTÄSSÄ 95

Kirjastoherätyksen alkuvaiheista 97

Suomenkielinen sanomalehdistö kirjastoaatteen edistäjänä 104

Kirjastot ja kielipolitiikka 113

KIRJASTO KUNNANKIRJASTOKSI 117

KIRJASTON RAHOITUS 132

KIRJASTON HOITO JA KIRJOJEN HANKINTA. KUKA OPASTI  
MAASEUTUKIRJASTON KIRJASTONHOITAJIA? 134

KUNNANKIRJASTOT SUOMESSA 1870-LUVUN ALKUVUOSINA 144

## Kirjat ja niiden lainaus vuosina 1884–1893 150

MODERNIN LUKEMISEN LÄPIMURTO KARSTULASSA 1880-LUVULLA 150

USKONNOLLINEN KIRJALLISUUS 154

Martti Luther Karstulan kirjastossa 154

Tunnustuskirjat ja *Raamattu* 171

Pienemmät profeetat – muu uskonnollinen hartauskirjallisuus 182

    Kotimainen hartauskirjallisuus 184

    Ulkomainen hartauskirjallisuus 193

MAANTIEDE, KAUKOMAAT JA VIERAAT KULTTUURIT 213

Pimeässä Afrikassa 215

Myönteistä islam-kuvaa ja kuvauksia Lähi-idästä 220

Löytöretkistä 224

LAKITEKSTIT JA -OPPAAT 228

MUITA TIETOTEOKSIA JA OPPAITA 235

Suomen historiaa ja maantiedettä 235

Yleinen historia 243

Valistava opas- ja tietokirjallisuus 250

    Terveys ja sairauksien hoito 250

    Maa-, metsä- ja karjatalous 267

    Ruoka, asunto-olot ja tilaton väestö 276

    Luonnontieteiden ja matematiikan alkeet 277

    Kansanvalistusseuran kalenterit 284

    K. J. Gummeruksen *Kyläkirjasto, lukemisia Suomen  
    kansalaisille erinäisissä aineissa* 287

    Tervettä järkeä ja hyviä tapoja rahvaalle 290

LASTEN- JA NUORTENKIRJALLISUUS 296

Anders Warelius: taikauskoa vastaan ja valistuksen puolesta 302

Klassikkolyhennelmät 305

Orjien kaunistellut kärsimykset 310  
Hyvä poika ja Genoveevojen kamppailut 316  
Satukirjat 320  
Lapsille ja nuorille laaditut tietokirjat, oppaat, runot, kokoelmat 323

RAITTIUSKIRJALLISUUS JA RAITTIUSAATE 331

LAULUKIRJAT JA VIRRET 339

SUOMALAISET ROMAANIT, RUNOT JA NOVELLIT 343

Välskärin kertomukset 346

Herrojen rakastajattaret 351

Hämeen pakanat ja köyhän maalaispojan opintie 357

Suomen sodassa 364

Runot ja runoelmat 367

Valtiopäivien kirjallisuuskeskustelu: inhokirjallisuus tuomiolla 372

Kaunokirjallisuus, fiktiokammo ja paikallissensuuri 378

KÄÄNNÖSKIRJALLISUUS 387

Englanninkielisten kirjailijoiden teokset 388

Ranskalaiset romaanit 398

Jules Vernen seikkailumatkat 398

Tragedia Mauritiuksella 400

Kirjallisuutta Pohjoismaista 404

Saksankielinen kirjallisuus 407

Venäläisklassikot 411

AKTIIVISIMMAT KIRJOJEN LAINAAJAT VUONNA 1884 JA KIRJASTON  
SUOSITUIMMAT TEOKSET 1884–1893 412

Naislukijat kirjaston käyttäjinä 412

Aktiivisimmat mieslukijat vuonna 1884 421

Nais- ja mieslukijoiden lukemisen erot ja yhtäläisyydet 426

## Lainaaminen hiipuu – kirjaston toinen lamakausi 431

KIRJASTON RAHOITUS LOPPUU 432

KUNNANKIRJASTON TUHON TAUSTA 438

KANSAKOULUNOPETTAJAT TIEDOLLISEN SÄÄTYRAJAN  
PYSTYTTÄJINÄ 449

# Loppukatsaus: kirjallinen ja yhteisöllinen uudenaikaistuminen 456

Viitteet 491

Lähteet ja kirjallisuus 529

## LIITTEET

Liite 1: Karstulan kirjaston rekonstruoitu kirjastoluettelo vuosilta

1884–1894 547

Liite 2: Karstulan kirjaston vanhojen kirjojen kokoelmassa säilyneet ja  
vuoden 1894 jälkeen lainattavissa olleet teokset 567

Liite 3: Teoskohtaiset lainausmäärät Karstulan kirjastossa 1884–1893 572

Liite 4: Kirjastonkäyttäjänaiset ja heidän lainaamansa teokset 592

Summary 595

Henkilöhakemisto 606

Paikkakuntahakemisto 615

## TAULUKOT

Taulukko 1: Autonomian ajan keskisuomalaiset pappissäädyn  
ja talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehet (niissä  
maalaiskunnissa, joissa porvarissäädyllä ja aatelistolla ei  
ollut säätyedustusta) valtiopäiville osallistuneiden sekä  
osallistumiskertojen määrän mukaan, s. 69

Taulukko 2: Vuosina 1841–1860 Suomessa perustetut kansankirjastot,  
s. 96

Taulukko 3: Suomeksi julkaistujen ensipainosten määrät vuosina  
1809–1885, s. 103

Taulukko 4: Karstulan kunnankirjaston rahoitus ja kirjahankintoihin  
käytetyt varat 1877–1896, s. 133

Taulukko 5: Yrjö Koskisen laatima vuoden 1874 kunnankirjastoja  
kuvaava taulukko, s. 145

Taulukko 6: Kunnat, joissa oli kirjasto vuonna 1874, suhteessa läänien  
kuntien kokonaismäärään sekä läänien väestömäärän  
perusteella laskettu vertailuluku ”kirjasto / 5 000 asukasta  
kohti”, s. 147

Taulukko 7: Martti Lutherin teosnimikkeiden vuosittaiset lainausmäärät  
Karstulan kirjastossa 1884–1893, s. 159